Makale / Article

İki Özgürlük Anlayışı ve Thomas Hill Green'in Pozitif Özgürlüğe Etkisi*

Yavuz Selim Erfidan**

Öz

İki özgürlük anlayışı, siyaset felsefesinin modern özgürlük teorisindeki en önemli tartışma alanlarından birisidir. Bu, onun hem aydınlanmadan gelen hem de ideolojik boyutları olan özelliklerinin bir sonucudur. Liberal özgürlük teorisinde güncelliğini koruyan bir konu olarak negatif ve pozitif özgürlük düşünceleri, liberalizmin sistemli bir ideoloji olduğu günden bu yana önemini korumayı başarmıştır. Elbette, bu modern dikotomisine erişene kadar özgürlük, pek çok farklı vecheden geçmiştir. Bu süreçlerde özgürlük, siyasal tecrübeler ve siyasal sistemlerle yakın ilişki içerisinde anlamlandırılmıştır. Bu noktada negatif özgürlük tecrübî siyasal süreçlerden kaynaklanan devlet-birey çelişkisi içerisinde gelişmiş bir karakteri inşa ederken, pozitif özgürlük bireyin içsel gelişimi ve rasyonel yeterliliğini arayan aydınlanmacı bir karakteri ortaya koymuştur. Bu kapsamda özgürlüğün modern bir ayrım olan iki özgürlük anlayışına ulaşana kadar geçen süreçteki tarihsel gelişimini betimleyerek onun düşünsel altyapısını ortaya koymak önemlidir. Liberal teoride zorunlu bir karşıtlığı içermeyen bu iki özgürlük fikri İngiliz filozof Thomas Hill Green'in pozitif özgürlüğe ortodoks anlamının dışında devletli bir özgürlük ekseni kazandırmasıyla başka bir düzleme taşınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İki Özgürlük Kavramı, Negatif Özgürlük, Pozitif Özgürlük, Thomas Hill Green.

Two Concepts of Liberty and The Influence of Thomas Hill Green over Positive Liberty

Abstract

Two concepts of liberty are one of the most important discussion areas of political philosophy in modern theory of liberty. This is a result of its characteristics, deriving both from enlightenment and with ideological dimensions. Negative and positive concepts of liberty, as a matter of current status in liberal freedom theory, have managed to maintain its importance since liberalism was a systematic ideology. Of course, liberty has gone through many different aspects until it reached this modern dichotomy. In these processes, liberty has been interpreted in a close relationship with political experiences and political systems. At this point, while negative liberty constructs a character developed within the state-individual conflict arising from experimental political processes, positive liberty has revealed an enlightened character seeking the inner development and rational competence of the individual. In this context, it is important to reveal the intellectual infrastructure of liberty by describing the historical development of liberty in the process that has passed until it reaches the understanding of two liberties, which is a modern distinction. These two concepts of liberty, which do not necessarily involve opposition in liberal theory, have been moved to another ground by the British philosopher Thomas Hill Green who had given positive liberty a state-based axis outside of its orthodox meaning.

Keywords: Two Concepts of Liberty, Negative Liberty, Positive Liberty, Thomas Hill Green

**Yüksek Lis.Öğr. | Kırıkkale Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD
yavuzerfselim@gmail.com | ORCID:0000-0003-0618-2186 | DOI: 10.36484/liberal.886327
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 102, Bahar 2021, ss. 29-53.
Gönderim Tarihi: 24 Şubat 2021 | Kabul Tarihi: 3 Mayıs 2021

Giriş

Özgürlük siyasî bir birlikteliği sağlamış her toplum için varlığı söz konusu olan siyasal bir idealdir. Bu kapsamda insanlık tarihinin toplumsal birlikteliğini ele alacağımız ilk andan, modern dönemin kaotik düşünsel yapılarına kadar özgürlük, önemini korumuştur. Ancak değişen siyasal sistemler, düşünceler ve anlam dünyaları ile beraber özgürlük de anlamını güncellemekten geri kalmamıştır. Bu kapsamda siyasal organizasyonların ilk varlığı olan ilkel devletlerden bugüne kadar özgürlük anlamını güncelleyerek önemini ve misyonunu korumayı başarmıştır.

Çalışmamız boyunca özgürlüğün bu anlam değişimlerini ifade etmek, modern bir ayrım olan iki özgürlük anlayışını kavrayabilmek için de önemli bir düşünsel altyapıyı ifade etmektedir. Bu kapsamda özgürlüğün anlam değişimleri ve modern özgürlük yorumlarını doğuracak tarihini ele almak oldukça önemlidir. Özgürlük, pek çok farklı anlayış ve kavrayış biçimince ele alınmış bir ideal olduğu için, onun sistemli bir siyasal anlamını yakalamak ve en azından analitik bir mukayese imkânına izin verecek anlamları ile modern özgürlüğe giden sürecini kavramak bir zorunluluk içermektedir. Bu bağlamda çalışmamızın konusunu oluşturan özgürlüğün hukuk, eşitlik ve adalet gibi kavramlarla ilişkisi ancak onun tarihsel bağlamı içerisinde konu edinilmiş ve ortodoks siyasal düşünce geleneğinde bir karşılığı olan siyasal bir anlamdan başka bir anlamı taşımayan özgürlük tartışmalarını içermektedir. Dolayısıyla özgürlüğün siyasal düşünce geleneği içerisindeki kullanım detayları dikkatle ele alınmış ve modern özgürlük düşüncesine kadar süren serüveni irdelenmiştir.

Modern özgürlük tartışmalarının en önemli örneklerinden olan negatif ve pozitif özgürlük düşüncesi, kendisini farklı felsefî geleneklerde ortaya koymuş iki farklı özgürlük geleneğini ifade etmesi açısından dikkate değer bir ayrımdır. Liberal özgürlük düşüncesi içerisinde bir tartışma alanına dönüşen bu özgürlük fikirlerinin aslında bağlı olduğu düşünsel temeller ve bir dikotomiyi ifade edip etmediği de oldukça önemli bir husustur. Bu bağlamda negatif ve pozitif özgürlüğün ifade ettiği anlam ve karşılıklı ilişkisi, modern özgürlük tartışmaları içeirisinde yer bulmaktadır. Bu noktada İngiliz siyasal deneyimlerinden hareketle Hobbes'un başını çektiği negatif özgürlük ve aydınlanmanın rasyonalizmini taşıyan pozitif özgürlük arasındaki giderek açılan makasın nasıl oluştuğunu ortaya koymak da bir diğer amacımızı işaret etmektedir.

---

[*]Bu çalışma, yazarın Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 2021 yılında tamamlayacağı "Negatif ve Pozitif Özgürlük Anlayışlarının Eşitlik ve Özgürlük Kavramlarına Etkisi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu dikotomiye vesile olacak düşünceler, iki özgürlük anlayışına en sistemli bakışı sunmuş olan Berlin'in ifadesiyle İngiliz idealist filozof Thomas Hill Green ile mümkün olmuştur. Green, liberal olmasına rağmen pozitif özgürlüğe oldukça farklı ve daha sonra da bu kavramın çehresini değiştirecek bir anlam kazandırmıştır. Green'den önce her iki kavramın da isimlendirmesi yaygın olarak kullanılmasa da düşünürler tarafından kavranabilen makul bir anlamı mevcuttur. Ancak Green, bu anlamlara kavramsallaştırma sunarken aynı zamanda pozitif özgürlüğe de yeni bir anlam yüklemektedir. Zira daha klasik pozitif özgürlük anlayışında aydınlanma ile temellenen akıl ve özgürlük birlikteliğini Green, aşkın bir amaç doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir. Green'in iki özgürlük düşüncesine yapmış olduğu önemli katkı sebebiyle de pozitif özgürlük onun yapmış olduğu katkı ile kabullenilir ve kavranır durumdadır. Oysa pozitif özgürlük, Green'in tanımlamasından çok daha eski bir temele sahip ve onun verdiği anlamdan başka bir tanımı da içermektedir. Negatif özgürlüğün yetersiz kaldığını ve dolayısıyla pozitif özgürlüğe ihtiyaç olduğunu iddia eden Green, yaptığı yeni tanımlama ile pozitif özgürlüğe amaçsalcı ve devletçi bir ruh kazandırmıştır. Çalışmamızın son kısmında Green'in pozitif özgürlüğe kazandırdığı bu yeni anlamı ifade ederken, onun, öykündüğü idealist temel ile pozitif özgürlüğün günümüz anlamındaki devletçi bakışını ortaya koyma gayreti göstermekteyiz.

Özgürlüğün Anlam Dünyası ve Modern Özgürlüğe Giden Yol

Özgürlük kavramı siyaset felsefesi açısından farklı çehrelerde de olsa derin bir tarihsel geçmişe sahiptir. Öyle ki, bütün fikir ekolleri ve düşünürler özgürlük kavramı üzerine muhakkak fikir geliştirmişlerdir. Bundan dolayıdır ki özgürlük her ne kadar popüler bir kavram olsa da temel bir sözlük anlamına ulaşmanın da o derece zor olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönemden günümüze kadar siyaset felsefesinin aslî kavramlarından birisi olması, onun sürekli tartışmalı, popüler bir kavram olmasına da yol açmıştır. Ancak her şeye rağmen özgürlük kavramı siyasî düşünce için öyle etkin bir özelliktedir ki bu kavramı felsefesinin temeline almamış tek bir siyasî düşünce geleneği dahî yoktur (Arendt, 1996: 135).

Her ne kadar siyasî düşünce geleneğinde özgürlüğün ancak siyasî, ekonomik ve felsefî temeli ele alınsa da dini ve psikolojik özgürlükten söz etmek de mümkündür. Tüm bu farklı disiplinlerde tek bir kavramın bu denli geniş kullanımının söz konusu olması, onun anlamanın muğlaklaşmasının da bir gerekçesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kavramı siyasî bağlamda ele almak, daha sistemli bir anlam arayışına erişmemize imkan sağlayacaktır.

Bu bağlam içerisinde özgürlüğün analitik bir anlamını yakalayabilmek, ancak onun karşısındaki kavramlarla beraber ele almakla mümkündür. Özgürlüğün karşısındaki kavram genellikle "kölelik" olarak tanımlanırken burada anlatılmak istenen esas unsur, kişinin bir zorunluluk altında kalıp kalmaması durumudur. Bu durumda özgürlüğün en kadim ve en genel anlamı icbarın yani zorlamanın olmayışı üzerinedir. Siyaset felsefesinin bu en kabul görmüş, ortodoks özgürlük tanımıyla beraber içsel özgürlük gibi manipülatiflik açısından oldukça büyük potansiyele sahip özgürlük ayrımları da mevcuttur. Buna karşın antolojist bir tutumla özgürlüğü inceleyen Hayek, içsel özgürlüğü, ancak, zorlamanın olmaması anlamında bir özgürlükle irtibatlandırıldığında manidar bulmaktadır. Zira bireylerin karar verme kabiliyetleri oturmuş ve ne istediğini bilen rasyonel varlıklar olarak tanımlanmasını, onun üzerine konuşmak için ön şart olarak kabul ettiğinden, ancak bir zorlamanın varlığından korkuyla iç özgürlüğü bağdaştırdığımız durumda böyle bir özgürlük sorunsalını kabul eder. Dolayısıyla içsel özgürlük, dışsal özgürlükle ancak ve ancak ilişkili olmalıdır ki, dışsal etkenler içsel kararlarımızda bizi etkileyebildiklerinden dolayı içsel özgürlükten söz edilebilmelidir (Hayek, 2013: 39-43).

Özgürlüğün bu bireysel anlamları dışında ona kolektif bir karakter izâfe eden bir başka özgürlük yorumu da siyasî özgürlüktür. Esasında özgürlüğün toplumsal bir ifade olarak anlatmak istediği anlam olan bu özgürlük anlayışında özgürlük, yurttaşların siyasî otoriteyi belirlemede etkin bir hal alabilmesini ifade eder ki, bu da siyasî eşitliğin sağlanması sırasında eşitlik-özgürlük eşgüdümünde ortaya koyulmuştur. Yurttaşların siyasî etkinliğince özgür olabilmeleri Antikiteden Roma'ya kadar uzanan cumhuriyetçi özgürlükle de yakından bağlantılıdır. Böylesi bir özgürlüğün en dikkat çeken yanı ise, bu ister monark ister efendi olsun kimsenin keyfiyeti ihtimaline dahî bağlı kalmayan yurttaşların varlığı ile mümkündür. Bu temeldeki bir özgürlük kavrayışı, Roma sonrası en yakın dönemde özellikle İngiliz İç Savaşı (1642-1651) sırasında parlamento yanlılarınca savunulan düşüncelerde kendisini göstermektedir. Karşısında ise Hobbes'un başını çektiği negatif özgürlükçü yorumun temellerinin atıldığı kralcılığı da kapsayabilecek bir yorumla kesişmesi de siyasî düşünce içerisinde önemli bir zıtlığın aynı anda karşılaşması olarak yorumlanabilir (Skinner, 2018: 34).[1]

Pek çok siyasal kavram gibi özgürlük de yolculuğuna antik düşüncenin sofistike geleneğinden başlamaktadır. Antik özgürlük anlayışı, genel olarak

1 Skinner, bu oldukça küçük hacimli eserinde günümüzün hâkim özgürlük yorumuna şekil veren liberalizmin negatif özgürlükçü yorumu ile İngiliz İç Savaşı sonrası kurulan kısa süreli Commonwealth süresince tartışılan ve daha sonra 13 koloninin İngiltere'ye karşı özgürlük motivasyonunu da oluşturduğu iddia ettiği cumhuriyetçi özgürlük anlayışını karşılaştırıyor ve hakim özgürlük anlayışına eleştiriler getiriyor (Skinner, 2018).

politik davranabilme ile eş anlamlı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla bu modern özgürlüğün birey-devlet ikileminin değil, birey-devlet eşgüdümünün bir konusudur. Antik dönemde özgürlük ancak bireylerin devlet yani politik süreçler ile içli dışlı olması demektir. Modern siyasî düşüncenin artık tecesssüm ettiği dönemlerde tam da özgürlüğün düşünsel evrimi üzerine yazılar yazan Benjamin Constant, bu anlam farkını siyasal düzenlerdeki farklarla ilişkilendirmektedir. Constant'a göre antik dönemde özgürlüğün anlamı, siyasal olarak etkinlikte bulumayı ve yurttaşın aynı amaca, yani polisin aşkın faydasına hizmet etmesi gerektiğiyle ilgilidir. Modern özgürlükte bireysel bağımsızlık ve otonomi söz konusu iken antik dönemin özgürlüğü dolaysız ve aracısız bir şekilde polisin etkinliklerine katılmayı ifade ediyordu (Berlin, 2016: 56) (Constant, 1988: 310-317).[2] Dolayısıyla Sokrates'in idamı modern okuyucular için ifade özgürlüğünün yokluğunu ifade etse de kendi dönemi içerisinde bu, özgürlük meselesinin bir konusu değildi. Kadınlar, köleler, çocuklar ve kendi işinde çalışmak zorunda olanların aksine, polisin yurttaşları tüm bunlardan azade olarak zaten özgürlüğü çoktan yaşamakta ve bu anlamda polisin işleriyle meşgul olmayı özgürlük olarak yorumlamaktadılar (Tubbs, 2017: 264).

Bununla beraber modern siyasal düşüncenin üzerinde mutabık kaldığı özgürlük tartışmalarının ortaya çıkması ise antik düşüncenin sonrasında gelişmiş feodal ve daha sonraki mutlakî yönetimlerle mümkün olmuştur. Modern özgürlük, siyasal birliğini sağlamış mutlakiyetlere karşı, daha sonra aydınlanma düşüncesi ile birey fikrinin yer aldığı koşullarda ortaya çıkmıştır. Burada dikkati çeken ve özgürlük kavramına yaptığı önemli katkı ile kavramın anlamında büyük dönüşümün başını çeken İngiliz filozof Thomas Hobbes'un etkisi yadsınamaz niteliktedir. Bu sesin adadan çıkmasının da özgürlük kavramının yaşanan hayat ile ilişikli olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Zira İngiltere, feodalite sonrasında yaşanan süreçte mutlakiyete geçişin en erken uygulayıcısı olmuştur. Hem parlamentonun gelişimi hem de lordların aralarında en üstün olarak kralın otoritesine 1215'de Magna Charta Libertatum ile sınırlaması açısından bu gelişmeler, henüz bireysel özgürlükçülük olmasa da iktidarın sınırlanması yoluyla özgürlükçü fikrin kendini gösterebileceği bir siyasal kültürün gelişmesine olanak sağlamıştır. Netekim, daha sonra bireysel özgürlükçülüğün ilk fikirleri de bu kültürün bir parçası olarak vuku bulmuştur (Minogue, 2017: 43).

---

2 Constant'ın siyasî düşüncelerinin derlendiği *Political Writings* isimli eserinin son bölümlerinde incelediği bu mesele ile aslında modern ve antik dönem arasında bir dengeyi ifade eder. Zira Constant, antik dönemin aksine doğrudan demokrasilerin olmadığı bu dönemlerde özgürlüğün siyasete etkin katılma olarak kavrandığı bu anlamın yadsınmaması gerektiğini ve yöneticilere bu konuda aşırı güvenin yurttaşlara zarar vereceğini vurgulamıştır. Yine de bu ayrımı antik dönemdeki özgürlüğü tanımlaması açısından oldukça önemlidir (Constant, 1988; 310-327).

Hobbes'un İngiliz İç Savaşı'nın hemen peşinden yayımladığı eseri *Leviathan*'da özgürlük artık tam anlamıyla negatif karakterine kavuşmuş durumdadır. Ona göre özgürlük, kelime anlamıyla kavranacak derecede basit temellerle anlamlandırılmalıdır. Bu da müdahaleye/engellemeye maruz kalmamaktan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Ancak Hobbes'un özgürlüğe biçtiği anlam yalnızca müdahaleye uğramamak ilkesine dayanmamaktadır. *Leviathan*'ın özgürlük konusunda en çarpıcı bölümlerinden olan *Uyrukların Özgürlüğü Üzerine* isimli 21. Bölümünde Hobbes, özgürlük konusundan bahsedebilmek için güç olgusunu da ön kabul olarak koymaktadır. Kendi sözleriyle ifade edersek "eyleme tâbi olamayan bir şey, engellemeye de tâbi değildir" diyerek özgürlük için bir kudretten, bir güçten bahsetmeden geçmemektedir. Aynı zamanda insanın gücü yetmediği şeylerden dolayı özgür olmadığı fikri de Hobbes'un bu düşünceleri ile reddedilmiş durumdadır (Hobbes, 2020: 162-163).

Basit bir tanımı ve anlamı olmasıyla Hobbes'un temellerini ifade ettiği özgürlük siyasal düşünce geleneğinde önemli bir damarı ifade etse de özgürlüğün felsefe içerisindeki anlamı ilerleyen yüzyıllarda derin bir yarıkla çatallaşacaktır. Hobbes'un dönemi içerisindeki cumhuriyetçi özgürlüğe karşı koymuş olduğu basit negatif özgürlük tutumu, aydınlanma düşüncesi içerisinde yeniden değerlendirilecektir. Negatif özgürlük damarını ifade eden güç ve engellenme noktalarının yerini, daha önce Hayek'in manipülatifliğini vurguladığını ifade ettiğimiz içsel özgürlükle ilişkili bir unsur, akıl alacaktır. Akılcılığın aydınlanma ve özgürlükle ilişkisini ise en iyi ortaya koyan, aydınlanmanın kolayca anlaşılması için basit bir yazıyla durumu izah eden Immanuel Kant da bu durumu bariz bir şekilde açıklar. "*Aydınlanma Nedir?" Sorusuna Yanıt* ile aydınlanma ve özgürlük arasındaki ilişki net bir şekilde ifade edilmiştir. Kant'a göre aydınlanma, bireyin aklını kullanma cesareti göstermesi ve daha önce pek çok otoriteye devrettiği kendisi ile ilgili olan konuları tekrar üstlenmek istemesidir. Bunu, kendi suçu ile düştüğü ergin olmama durumundan kurtulmak olarak ifade ederken aslında özgürlüğü aklını kullanmak ile özdeşleştiren aydınlanmacı fikri de anlatmaya çalışmaktadır (Kant, 2015: 315-319).

Özgürlüğün 18. yüzyıl içerisindeki bu kritik bağlamlarını ele alırken unutulmaması gereken esas unsur ise onların daha sonra iki farklı özgürlük fikrine dayanak oluşturacak olmasıdır. Bu iddianın en net ifadesi kendisini John Dewey'in özgürlük ve siyasal gelenekleri incelediği eseri olan *Özgürlük ve Kültür*'de göstermektedir. Dewey özgürlüğün bu iki farklı gelenek içerisinde bambaşka anlamlara büründüğünü ifade ederken Anglo-Sakson ve Amerikan düşüncesinde onun normatif, bireyselci ve negatif bir karakterde olduğunu söylemektedir. Buna karşın Kıta Avrupası düşüncesinde ise özgürlüğün temelleri akıl ile atılmış durumdadır. Bu iki özgürlük ayrımı

siyasal kültürleri ile dünyanın her tarafında kendisini gösteren Avrupa medeniyetleri için, günümüze kadar devam eden tartışmaların da temellerini inşa etmiştir (Dewey, 1987: 28-30).

Özgürlüğün bu temelleri ile aydınlanma arasında karşılıklı bir ilişki de daha sonra özgürlüğün kazanacağı anlamlar açısından oldukça önemlidir. Aydınlanmalar arasında bu temelleri destekleyen ya da bu temellerden doğan aydınlanmacı fikirler, özgürlüğe yeni katkılar yapmaktan geri kalmamıştır. Burada Hobbes'un etkisiyle olabildiğine negatif karakterde özgürlüğü inşa etmeye çalışan ada ile daha sonra "eski rejim" adını verdikleri durumu akılcı ve ilerlemeci şekilde yıkıp yeniden inşa etmek isteyen kıta arasındaki akıl temelli özgürlüğü ile bu ilişki bağlamlandırılabilmekte, özgürlüğün mutlakiyete karşı mücadelesi içerisinde de bu bağlam ele alınabilmektedir. Zira hem İngiltere hem de Fransa mutlakiyete karşı tarihe devrim ismiyle geçecek tecrübeler bırakmıştır. Ancak İngiltere'de yaşanan süreç müdahaleye uğramamak anlamındaki özgürlüğe olumlu katkı yapıp onun dışındaki etmenleri revize ederken, Fransa bu anlamdaki özgürlüğün peşine düşmemiş yeni toplumsal düzen tahayyülleri ile mutlaki yönetimi ortadan kaldırarak çözüm bulmayı amaçlamıştır. Buradaki anlam farkının yarattığı tecrübe farkına da en önemli eleştiri kendisi de Wihg Partisi'nin bir üyesi olan Edmund Burke'ün Fransız Devrimi'ne yönelttiği akılcılık eleştirisini İngiliz ve Amerikan Devrimleri'ne yöneltmiyor ve onları desktekliyor olmasıdır (Beneton, 2016: 18-19).

Aydınlanmalar içerisinde böylece farklı damarlardan beslense de özgürlük, kendisini aydınlanmalar sonrasında sistemli bir düşünce metodunun bir parçası halinde bulmaktan geri kalmamıştır. Özgürlüğün henüz bahsettiğimiz her iki seyrinin de ortak bir kümede eritildiği koşullar ise aydınlanma sonrasında liberalizm ile mümkün olmuştur. Liberalizm içerisinde de hem Kıta Avrupası hem de Anglo-Sakson geleneğinin etkileri gözle görülür bir biçimdedir. Ancak farklı dayanaklara sahip olsalar da bu sistematik bir ideoloji için göz ardı edilebilecek bir anlam ayrışmasıdır (Kalkan, 2017: 22-23).

Endüstri devriminden sonra özgürlük, devletin faaliyet alanının bir konusu haline gelirken üzerinde durduğu temeller iktisadî anlamda bireylerin devletten ırak bir alanda faaliyet göstermesi anlamına gelmektedir. Zira bir etkinlik alanı olarak özel alanda yeni üretim araçlarının ortaya çıkmasını sağlayan bireylerin bu faaliyeti için tarihsel olarak yeterince sosyal tecrübe mevcut durumdadır. İngiliz monarşisi ya da Fransa'daki sürekli değişen kaotik yönetim biçimlerine karşı ortaya koyulan özgürlük tecrübesi, kendisini devletten uzak bir alanda tutma çabasında olarak gözlemlenebilir. Burada özgürlüğe elverişli gelişen siyasî tecrübenin ve endüstri devrimi tecrübesinin

İngiltere'de ortaya çıkması rastlantı değil, kümülatif özgürlük şuurunun bir sonucu durumundadır. 13. yüzyıldan itibaren gelişen özgürlükçü damar, bireylerin yeni üretim araçlarını keşfettiği etkinlik alanına dönüşmüştür. Bu dönüşüm özgürlüğün manasına da büyük katkı sunmuştur. Bu katkı, devletin etki alanının dışında bir ekonomi-politiğin gelişmesi sürecine yol açmış ve özgürlüğü aynı zamanda iktisadî bir varlık olarak bireyin tercih alanı anlamında da yorumlatmayı mümkün kılmıştır. Bu noktadan sonra, özgürlükçü klâsik iktisadî düşünce ve liberal fikir kurucuları, özgürlüğü, devlete karşı tarih boyunca gelişen siyasî olmakla beraber aynı zamanda iktisadî bir konu olarak görmüş ve özgürlüğün tarihsel olarak en tartışmalı alanına dikkat çekmişlerdir (Yayla, 1992: 164) (Minogue: 2017: 108)[3]

İki Özgürlük Anlayışının Söylemek İstediği

Siyaset felsefesi için özgürlük tartışmalarının kat ettiği uzun ve meşakkatli yolun sonunda, varlığını koruyan iki tür özgürlük yorumu tartışmanın modern sürecini devam ettirmektedir. 17. yüzyıla kadar dayandırabileceğimiz liberal özgürlük yorumu ve 19. yüzyılda bu yorumun endüstri devrimi ile beraber ortaya koyduğu olgusal değişimlere tepki olarak ortaya çıkan Marksist özgürlük yorumu genel olarak bu tartışmanın başat unsurlarını teşkil etmektedir. Bu kapsamda özellikle 20. yüzyıla girerken daha müstakil bir tanımlama ile özellikle ideolojik bağlamda anılan özgürlük tartışmaları yerine, özgürlüğün kapsamını işaret eden kavramsallaştırmalar kendisini göstermiştir. Temelleri Kant'a kadar dayandırılsa da Thomas Hill Green'in öncüsü olduğu negatif ve pozitif özgürlükler kavramsallaştırması, özgürlüğün siyasal bir durum ya da erişilebilecek içsel bir hedef olduğu iddiasını gündeme getirmiştir. Alman düşünür Georg Jellinek'in insan hakları ile özgürlükler bağlamında negatif haklar ve pozitif haklar kategorizasyonu da negatif ve pozitif özgürlüklerin kavranması açısından dikkate değer bir katkıdır (Bülbül, 2019: 372-373).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dikkate değer bir düşünsel çaba ile varlığını kazanan negatif ve pozitif özgürlükler kavramsallaştırmasına yine de en büyük katkı, İngiliz liberal filozof Sir Isaiah Berlin tarafından yapılmıştır. Berlin'in 1958 yılında kaleme aldığı "Two Consepts of Liberty / İki Özgürlük Kavramı" isimli, esasında kısa ama her iki özgürlüğü de derinlemesine incelemiş olması açısından geniş bir perspektife sahip makalesi, yayımlandığı günden bugüne özgürlük tartışmalarına takdire şayan bir tepki almış ve bu tepki, tartışmanın seyrinde de önemli rol oynamıştır. Öyle ki pek çok alanda

3 Minogue'un dikkat çektiği unsurlardan birisi de liberalizmin özgürlük düşüncesindeki bütün vechelerin klâsik İngiliz özgürlüğünü kapsadığını ve burada Hobbes'tan başlayan bir özgürlük geleneğinin İngiliz siyasî hayatı ile beraber etkili olduğudur.

çalışması olmasına rağmen Berlin'in kendisi de bu makalesi ile tanımlanır ve tanınır haldedir (Çapan, 2015: 140). Berlin, birbiriyle ilişkili ancak açıkça iki farklı anlama gelen bu iki kavramdan yana bir tarafgirlik göstermese de özgürlük konusunda belirli hatları çizme ve belirli olgulara karşı çıkma amacıyla etkin bir pozisyon sergilemiştir. Zira özgürlüğün bu iki farklı yorumunun farklı düşünsel altyapısı olduğu gibi, aynı zamanda farklı tarihsel gelişimleri de söz konusudur. Negatif ve pozitif özgürlük kavramlarını en net ifadesiyle aktaran Berlin'in düşüncelerinin böylesine etkili olmasının sebebi, aynı zamanda dönemin siyasal havasının bu düşüncelerin net bir şekilde ifade edilmesine ihtiyaç duymasını da kapsamaktadır. Zira her iki özgürlük anlayışının anlamlarının ve kapsamlarının ortaya koyulması, aynı zamanda negatif özgürlük yanlısı liberal siyasal düzenlerin ve pozitif özgürlük yanlısı sosyal adaletçi rejimlerin de politik bağlamlarına felsefi bir temellendirme sunmaktadır. 20. yüzyılın ortasında özgürlüğün iki zıt kutup tarafından da benimsenip böylesine ayrı siyasal kültürler ortaya koymasını anlamlandırabilmesi açısından Berlin'in negatif ve pozitif özgürlük kritiği, ortaya koyulduğu günden bu yana etkili bir anlamlandırma olmuştur (Çapan, 2015: 141).

Özgürlüğün bu iki farklı anlamı her ne kadar birbiriyle ilişkili olsa da Berlin'e göre ortaya çıktıkları günden bu yana, ilişkileri konusunda farklı yönlerde hareket etmişlerdir. Tarihsel olarak hangi anlayışın daha önce olduğu konusunda net bir iddia koymayarak aslında onların eskiden daha da birleşik bir anlama sahip olduğunu, ancak günümüzde artık çatışma seviyesinde birbirinden ayrıldıklarını da açıkça iddia eder. Zira, hem bireysel özgürlüğün bugün kazanmış olduğu anlamın çok taze oluşu hem de pozitif özgürlüğün çok eski içsel sorulara kadar dayandığı gerçeği bu çatışmanın da çok taze oluşunun bir diğer göstergesi durumundadır. Bu ayrıma rağmen aralarındaki ilişkinin Berlin tarafından nasıl algılandığı da iki özgürlüğün neyi ifade ettiğinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Zira daha önce de belirtildiği üzere Berlin, iki özgürlük tartışmalarının odağındaki fikirleri ortaya koymuştur. Ona göre, medenî bir yaşam için hayatî bir anlama sahip olması açısından pozitif özgürlük çok önemli, ancak oldukça manipülasyona açık bir özgürlük anlayışıdır. Daha sağlam ve tartışmasız temelleri olması hasebiyle negatif özgürlük konusunda böylesi bir istismara açıklıktan söz etmek daha olanaksızdır (Berlin, 2008: 63).

Netice olarak her iki özgürlük düşüncesi de derin felsefî bir gelenekten beslenmekte oldukça büyük bir potansiyeli içerisinde barındırırlar. Bu bağlamda MacCallum, geniş bir felsefî yelpazeyi ele alarak, negatif ve pozitif özgürlüğe katkı yapan düşünürleri Berlin'den de faydalanarak ortaya koymuştur. Buna göre Hobbes, Locke, Bentham, Constant, J. S. Mill, Tocqueville, Jefferson,

Burke ve Paine gibi düşünürler negatif özgürlükçü perspektife katkı yaparken, Montesquieu, Spinoza, Kant, Herder, Rousseau, Hegel, Fichte, Marx, Bukharin, Comte, Carlyle, T. H. Green, Bradley, Bosanquet gibi düşünürler ise pozitif özgürlükçü geleneğe katkıda bulunan düşünürler olarak değerlendirilmiştir (MacCallum, 1967: 321).

Negatif Özgürlük

Özgürlüğün negatif yorumu içerik olarak olumsuzluk anlamına sahip olmasa da bu ismin olumsuzlama ile bir ilişkisi mevcuttur. Özgürlüğün, herhangi bir müdahaleye maruz kalmamak ve engellemeye tâbi tutulmamak olarak tanımlanmasının içerisindeki olumsuzluk, bu ismin yerleşmiş olmasında etkilidir. Dolayısıyla bu isim ona bir pejoratiflik katmak için değil, özgürlük anlayışının durumsallığını ifade etmesi için koyulmuştur (Yayla, 1992: 149).

Negatif özgürlük, temelde en kolay kavranan ve üzerinde en mutabık kalınan özgürlük modelidir. Zira ifade ettiği anlam özgürlük kelimesinin en yaygın kullanım biçimiyle de sıkı sıkıya bağlıdır. Özgürlük, bu haliyle davranışlarımızın herhangi bir engellemeye tâbi olmamasını ifade etmesi açısından mümkündür. Negatif özgürlük, engellemenin ve zorlamanın olmadığı bir durumu ifade etmektedir. Ancak Berlin, bunun elbette makul bir düzeyde gerçekliği ve yeterliliği de kapsaması gerektiğini vurgulamıştır. Zira yerçekimi tarafından engellendiğimizi ve uçma özgürlüğümüzün olmadığını ifade etmek esasında negatif özgürlüğün tanımlamasının sınırlarında anlaşılabilse de teorik altyapıyı sabote etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Yine de Berlin bu örneği verirken negatif özgürlük için oldukça önemli bir noktayı vurgulamaktadır. Fiziksel yetersizliğimiz ya da doğa durumları gibi, bizi baskılasa da özgürlüğün konusu olmayan kimi zorlamalardan farklı olarak negatif özgürlüğün konusu olan baskı ve müdahale, amaçlı ve bilinçli olmalıdır. Bu amaçlılık, onu kelimenin her anlamında anlaşılacağı şeklindeki baskıdan farklı bir noktaya taşır. Doğa durumlarının ya da fiziksel kabiliyetlerimizin sınırlarını aşan baskılar ve imkansızlıklar, sonuç olarak negatif özgürlüğün konusu olmaktan uzak olup negatif özgürlük için hayatî bir noktanın altını çizmektedir (Berlin, 2008: 53).

Negatif özgürlükte bireyin kabiliyetlerinin sınırlarının üzerindeki durumlar teorik çerçeve için oldukça önemlidir. Zira ilk teorik çerçevesini Hobbes ile kazanan bu kavramsal izâhta da bu durum kendisini göstermiş vaziyettedir. Hobbes'un negatif özgürlüğe kazandırdığı bağlam dikkatle incelendiğinde, Berlin'in üzerinde durduğu noktanın Hobbes tarafından özgürlüğün güç ile başlayacağı fikriyle yakından ilişkili olduğu kendisini fark ettirmektedir.

Hobbes'un Leviathan'da ele aldığı özgürlük fikri aslında negatif özgürlüğün temellerini ele alması açısından oldukça önemli noktaları açığa çıkarmaktadır. Bu durum, Berlin'in negatif özgürlüğü tanımlarken kullandığı teorik çerçeve ile birebir örtüşür durumdadır. Tüm özgürlük düşüncesini güç ve kudretle ilişkilendiren Hobbes, özgürlüğün imkanının güç ile ortaya çıkacağı fikrine sadık kalmış ve özgürlüğün her türlü tartışmasını bu temelde incelemiştir. İnsanın özgürlüğünün konusunu, gücünün yettiği şeylerden mahrum bırakılıp, bırakılmamasında inceleyen Hobbes, bireyin gücünün yettiği durumların dışındaki konuları özgürlüğün konusu olarak görmemiştir (Hobbes, 2020; 164).

O halde ilk teorik temellerinden, en kapsamlı ifadesine kadar negatif özgürlüğe tehdit oluşturan durumlar, insanın kendisiyle alakalı değil dışsal etkenlerden kaynaklanacak şekildedir. Bu durumda, Hobbes'tan Berlin'e kadar özgürlüğe tehdit oluşturan durumlar ancak bir amaçlılık barındırmaktadır. Amaçlı bir zorlamanın ifade ettiği anlam ise ancak bireyler ya da insanı kısıtlama hakkını ontolojik olarak kendinde gören siyasal yapıda kendini gösterir durumdadır. Dolayısıyla birey için zorlamanın ve müdahalenin iki kaynağı vardır; diğer bireyler ve devlet bu amaçlı engellemenin iki aslî kaynağını ifade etmektedir (Yayla, 1992: 149). Negatif özgürlüğün klâsik liberalizm ile olan sıkı ilişkisi de burada kendisine yer bulmaktadır. Liberal siyaset felsefesi, Mill'in etik düşüncelerinin sonucunda ulaştığı zarar ilkesince negatif özgürlüğün bireyler arası durumunu içerirken, Locke'un doğal haklar temelli kuvvetler ayrılığı ve sınırlı devlet fikriyle de negatif özgürlüğün devlete karşı yorumunu kapsamış vaziyette bulunmaktadır (Hayek, 2017: 45-46).

Genel olarak İngiliz siyasal düşüncesinde tecessüm etmiş negatif özgürlüğün, kendi kararlarını vermede otonom varsayılan birey anlayışının temelleri de yine İngiliz faydacıları tarafından atılmıştır. Bentham ve baba-oğul Mill'in ürettiği faydacı teoriye Spencer ve klâsik iktisat teorisyenlerinin "bireyin faydasına olan şeyi, en iyi kendisinin bileceği fikri" kendisiyle alakalı kararlarda en bilgili kişinin bireyin kendisi olduğu fikrini temellerken aynı zamanda İngiliz sosyal-iktisadî teorisinin zeminini inşa ederken negatif özgürlüğün temelini de güçlendirmiştir (Barry, 2018: 310). Bu temellendirmelerin tamamının kendisine yer bulduğu siyasî bir zeminin varlığını unutmadan negatif özgürlüğün tarihine bakmak, ondaki insan tasavvurunun nasıl ortaya çıktığını da ortaya koyacak niteliktedir. Zira, negatif özgürlük geleneğinin sistemli bir şekilde gelişimini, İngiliz siyasî hayatının içerisinde ve onun tetikleyiciliği ile İngiliz siyaset felsefesinde görmek mümkündür. İngiliz İç Savaşı'nın içerisinde doğmuş ve düşüncelerini bu ortamda ortaya koymuş bir düşünür olarak Hobbes, aynı zamanda bu etkilenim ile negatif özgürlüğün sistematik bir özgürlük yorumu olmasının da temelini atmıştır. Bu durumun oluşumu

her türlü kaotik durumu sosyal ve siyasal düzen için başat tehdit olarak gören Hobbes'ta özgürlüğün parlamenteristler tarafından yapılan yorumuna karşı çıkması ve özgürlüğün negatif yorumunun temellerini atmasıyla mümkün olmuştur. Hobbes, negatif özgürlüğün tarihini başlatırken aynı zamanda özgürlüğün kral karşıtları tarafından anlaşıldığı gibi monarşi karşıtlığı ile değil, icbar karşıtlığı ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Bu, özgürlüğün negatif yorumunun durum ve şartlar gereği bir yorumu gibi görünse de aynı zamanda daha öncesinde cumhuriyetçi özgürlük iddiasına bir ret, daha sonra da demokrasi yüceltmelerine karşı bir cevap olma özelliğini taşımaktadır. Zira Hobbes, özgürlüğün nasıl ve kim tarafından yönetilmek değil, ancak ve ancak, irade sahibi olarak kabul ettiğimiz bireylerin davranışlarının kısıtlanıp kısıtlanılmaması ile alâkalı olduğunu iddia etmiş ve negatif özgürlüğün sistematikleşmesinin tohumlarını atarken aynı zamanda diğer özgürlük yorumlarıyla da konumlarının sınırlarını çizmiştir (Öztürk, 2015: 104-108).

Negatif özgürlüğün elbette İngiltere'nin kendisine has bir özgürlük anlayışı olmasında Whig Partisi'nin de etkisi büyüktür. Daha da ileriye gidilecek olursa siyasî birliğini ve kralın denetimini sağlayan soylu kültürü ile yönetim üzerinde denetim kuran bir siyasî mekanizması olmasıyla İngiltere, negatif özgürlükle derin bağlara sahiptir. Whig geleneğinin özgürlük anlayışı negatif özgürlüğe büyük katkıda bulunmuştur. Zira Whigler hangi yönetim tarzı ya da grubu olursa olsun ondan gelebilecek her türlü baskı ve zorlamanın karşısında duran bir siyasî tavır ortaya koymuşlardır. Bu tavır örneğin Fransız modeli özgürlükten farklı olarak siyasal katılım anlamındaki özgürlüklerle ilgili değil, kişisel özgürlük sevgisinden kaynaklanmaktadır (Reader, 2020: 287-290).

Negatif özgürlük bu haliyle bir süreçten ziyade, bir durumu ifade etmesiyle münhasırlaşmıştır. Bu ayrımda onun bir şeye doğru girişilen adımlar yerine, bir şeylere karşı duruşunu ifade etmek oldukça yaygın bir formülasyondur. Negatif özgürlüğü anlamak için bu koşullarda kullanılan tabir haliyle "bir şeyden" özgürlüktür. Zira negatif özgürlüğün dışsal tehditlere maruz kalmamak olarak tanımlanması da bu formülasyonun bir uzantısıdır. Bu kapsamda negatif özgürlük baskıdan, zorlamadan ve engellemeden anlamlarını taşıyan türevleri ile birşeylerden özgür olmayı ifade etmesinden dolayı "from freedom" olarak anlaşılır hale gelmiştir (Yayla, 1992: 150). Durumsallığı ifade etmesi hasebiyle negatif özgürlük, elde etmek için bireyin çabasından daha farklı bir anlamı ifade etmektedir. Zira mevzu olan bireyin dışsal durumlardan etkilenmemesidir ve bu etkilenim, birey kadar dışsallık konusu olan şeyler üzerinde de kendisini göstermesi gerekir. Bu bağlam ele alındığı zaman, ne yapıldığının ya da nasıl yapıldığının bir önemi yoktur. Önemi olan şey dışsallıklar sebebiyle belirli şeylerden dolayı engelleniyor olmak ya da olmamaktır.

Bu bakış açısına göre Berlin'in de iddiasıyla negatif özgürlük ile demokratiklik arasında bir ilişki olmak zorunda değildir. Bu, dolaylı olarak demokratikliğin aynı zamanda özgürlükçülük demek olmadığının da bir iddiasıdır. Zira, Berlin "beni kim yönetiyor?" sorusuyla "devletin müdahale etme alanı nereye kadardır?" sorusunun farklı sorular olduğunu ve negatif özgürlüğün bariz bir şekilde ikinci soru üzerinde odaklandığını ifade etmektedir (Berlin, 2008: 61-63).

Negatif özgürlüğün tarihini ve sistematikleşmesini ele aldığımız bağlamı da göz ardı etmeden Antik Yunan düşünürü Sinoplu Diyojen ve Büyük İskender arasında geçtiği varsayılan diyalogun aslında negatif özgürlüğün tam olarak ne anlama geldiğini ortaya koyması açısından karikatüristik bir önemi vardır. Zaten, negatif özgürlükçü ifadenin etkili bir özgürlük savunusu olduğu pek çok düşünürce ifade edilmiş durumdadır. Kendisine kadar daha büyük bir otoritenin varlığını sürdürmediği bir yönetici olarak İskender ile karşılaşması sırasında "Dile benden ne dilersen!" diyen İskender'e "Gölge etme başka ihsân istemem." diye cevap veren Diyojen, negatif özgürlüğün karakterini tam anlamıyla ortaya koymuştur. Rivayet durumundaki bu hikayede elbette Diyojen'in sistemleşmiş bir düşünce olan negatif özgürlükçülüğü savunmuş olduğunu iddia etmemekle birlikte negatif özgürlüğün birey-devlet ikileminde neyi ifade ettiğini ve özgürlüğün birey için ne anlama gelmesi gerektiğini ortaya koyması açısından dikkate değer bir ayrıntı olduğunu da ifade etmek yanlış olmayacaktır (Cevizci, 2002: 55).

Özgürlüğü, negatif yorumuyla kavramış ve anlamış düşünürlerin her ne olursa olsun, onu kullanırken hareket ettikleri nokta olan, bireyin kendi kararlarını vermede en yetkin ve bilgili kişi olduğu fikri, negatif özgürlüğün epistemolojik anlamda zeminini sağlam tutma gayesi taşımıştır. Ancak bu iddia, aynı zamanda negatif özgürlüğün yetersiz bir özgürlük anlayışı olduğunu iddia edenler için bu yorumun zayıf karnı olarak görülmüştür. Negatif özgürlük anlayışına göre tutkuları, duygu ve düşünceleri ile beraber birey benliğini oluştururken, bu benliğe karşı yöneltilebilecek soruların imkanını arayan başka özgürlük yorumları da varlığını ortaya koymaktadır. Aydınlanma düsturuna uyarak rasyonalist bir motivasyon kaynağıyla bu benliği inşa etme üzerine ortaya çıkan diğer özgürlük yorumları da negatif özgürlükle olan ilişkisi açısından oldukça büyük önem teşkil etmektedir (Horner&Westacott, 2018: 190-191).

Pozitif Özgürlük

Pozitif özgürlük, iki özgürlük karşılaştırılması çerçevesinde değerlendirilirken olumluluk ismini kazanmasına sebep olacak anlama, bir etkinlik katma

amacıyla ulaşmıştır. Pozitif ismini alması, özgürlük için bir yapma ve etme eylemine sahip olmasından gelmektedir. Burada söz konusu olan anlam özgürlüğün varlığı için "bir şey yapma" gereğinin ifadesini taşımasıyla kazanılmıştır. Dolayısıyla pozitif özgürlük anlayışı, ancak bir şeyler yaparak özgürlüğün mümkün olacağı anlamına gelen olumluluğun bir ürünü olarak pozitif sıfatıyla tanımlanagelmiştir (Yayla, 1992: 149).

Pozitif özgürlük, iki özgürlük kıyaslaması içerisinde daha çetrefil bir anlama sahip olması ve basit tanımlamalarla anlaşılamayacak bir düşünsel altyapıya sahip olması ile özel bir yere sahiptir. Liberalizm içerisinde bir tartışma konusu olarak iki özgürlük anlayışında tartışmaların genellikle basit ve anlaşılır bir tanıma sahip olan negatif özgürlükte değil de anlaması zor ve taraftarları sürekli değişkenlik gösteren pozitif özgürlük üzerinde yoğunlaşmış olmasının sebebi de budur. Liberalizm içerisinde her zaman taraftar bulabilme başarısını gösteren negatif özgürlüğe karşın pozitif özgürlük, aynı destekten çoğu zaman mahrum kalmıştır. Özgürlük teorisinin gelişme gösterdiği ve siyasî düşüncenin, siyasî yapılara ve kurumlara tesirinin dikkat çeken seviyeye geldiği dönemde pozitif özgürlük, iki özgürlük anlayışını oluşturan ayrımı yaşamamış olması sebebiyle de tüm özgürlükçü yorumlar tarafından arkasında durulan bir anlayışı temsil etmektedir. Ancak ilerleyen dönemde özellikle pozitif özgürlüğün bir adım atarak özgürleşme yolunu ifade etmesi sebebiyle, negatif özgürlükçü ruha sahip liberal fikirlerden almış olduğu desteği de yitirmiştir. Burada pozitif özgürlüğün karakterinde olan özelliklerle beraber, liberal düşüncenin pozitif özgürlüğün doğru ve ortak bir tanımına çok geç sahip olması da etkilidir (Yayla, 1992: 149-150).

Pozitif özgürlük, temel olarak, özgürlüğün kişinin kendi kendisinin efendisi olması durumunda özgürlüğün gerçekten var olacağı fikrinin ifadesidir. Bu ifade ile söylenmek istenen, hayatımızı devam ettirirken aldığımız kararların ne kadarı bizim kararlarımız olduğuyla ilgilidir. Bizi harekete geçiren, benliğimizin istediği şeyler midir, yoksa dışsallıklardan edindiğimiz etkilenimler midir? Bu sorulardaki temel maksat insanın edilgen bir nesne olmaktan, etken bir özne olma durumu ortaya koyduğu takdirde özgür olduğunun ifade edilmesidir. Zira bireyin pek çok etkilenim durumu vardır. Bu durumda pozitif özgürlük, her ne kadar kararlarımızın uygulayıcısı olarak bizi gösteriyormuş gibi görünse de bu kararların alıcısının, bireyin kendisinin olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu noktada aklını kullanma edimi ve en azından etkilenimlerimizden, duygu ve tutkularımızdan farklı olarak aklımızı kullanarak kendimizin farkında olduğumuzu iddia etmemiz pozitif özgürlüğün en temel savıdır. Bu haliyle pozitif özgürlük aynı zamanda bir özgürleşme sürecini ve özgürlüğü bireyin kendisini kanıtlayarak kazanmasını da içermektedir. Pozitif

özgürlük aynı zamanda, bireyin tutkuları ve akıl dışı yanlarıyla yüzleşmesi, onları yenip özerk ve otonom benliğini rasyonel bir şekilde ortaya koyması niyetindedir. Ancak, akılcı bir yaklaşıma sahip olması sebebiyle pozitif özgürlük tanımlanmaya açık bir duruma da gelmektedir. Dolayısıyla birey tutkularından ve ihtiraslarından sıyrılırken aklıyla tanımladığı şeyi yakaladığı anlamda özgür olacaktır (Berlin, 2008: 63-64). Özgürlüğün en çok tutulan yorumuna karşı daha sofistike bir içeriği kapsayan pozitif özgürlük, her ne kadar Thomas Hill Green ile sistematikleştiği iddia edilirse de altyapısını modern siyaset felsefesi içerisinde Hegel ile kavramak daha doğru olacaktır. Neticede Green'in düşünceleri Kant ve özellikle Hegel'in özgürlük yorumunun kısa süre sonra yeniden ifadesini içermektedir (Erdoğan, 2006: 53).

Netice olarak pozitif özgürlük Hegel'den kavranacağı büyük etkilenimlerinden de anlaşılacağı üzere, insanın özgürlüğü içselleştirmesini amaçlayan bir süreci ifade etmektedir. Esasında bu bakış negatif özgürlükle doğrudan bir karşıtlık içinde olmamakla birlikte, aksine bir eşgüdümü de kolaylaştırabilir vaziyettedir. Zira iki özgürlük ayrışması en başından beri bu kadar açık bir makas aralığına sahip olmayıp, sistemli savunuları hemen hemen çağdaş bir köke sahiptir. Ancak her iki özgürlük anlayışı da kutbunu daha derin noktalara taşımış ve sonuç olarak kesin bir şekilde çatışma durumuna gelmiştir (Berlin, 2008: 63). Bu durumun en bariz sebeplerinden birisi iki özgürlüğü dayanak sağlayan felsefî altyapıdadır. İngiliz siyasal hayatından hareketle somut bir özgürlük anlayışını ifade eden negatif özgürlükten farklı olarak pozitif özgürlük, aydınlanmacı bir anlayışı içerisinde barındırmaktadır. Kıta aydınlanma düşüncesi içerisinde bariz bir şekilde görülebilen akıl vurgusu, pozitif özgürlük için oldukça önemli bir motivasyon kaynağı olmuş durumdadır (Kaufmann, 2003: 216).

Kant'ın aydınlanma ve akıl içerisinde ifade ettiği tarzıyla insanın kendi kendisini anlaması ve kendi iradesini ortaya koyması olarak özgürlük fikri, bu şekilde pozitif özgürlüğün en temel argümanının bir örneğini ifade etmektedir. Kant, her ne kadar aydınlanma döneminin hemen ardından, aydınlanmanın ana ruhunu ve bireye yaptığı etkiyi ifade etmiş olsa da esasında pozitif özgürlükçü argümanlara da temel atmış durumdadır. İnsanın kendi suçuyla düşmüş olduğu durumdan aklını kullanarak özgür bir şekilde çıkması olarak ifade ettiği aydınlanma, aynı zamanda pozitif özgürlükçü düşünenin de temel argümanı olarak insanın irade koyabilmesi olarak özgürlük fikrini de kapsamaktadır (Kant, 2015: 315). Kant'ın aydınlanma ifadesi ile pozitif özgürlük her ne kadar yakın tanımlara sahip olursa olsun, aydınlanma rasyonalizmi ve pozitif özgürlüğün akılcı tanımlamaya sahip karakterinin ortaklığı en iyi Rousseau'da kendisini göstermektedir. Rousseau, devrim

öncesi siyasal düzen içersinde bireyin akıldan ve kendisini gerçekleştirmekten uzak tavrını özgürlük karşıtı bir durum olarak değerlendirmiş, mülkiyet tutkusunu da bu ergin olmama durumu içerisinde kabul etmiştir. Bu anlamda Rousseau tarafından bireyin özgürleşmesi, tam anlamıyla pozitif özgürlükçü bir bakışın ürünü olmaktadır. Mülkiyet tutkusu gibi bireyin farkında olmadan kapıldığı bu aldatmacadan kurtulmanın yolu ise yine bireyin kendisini gerçekleştirerek, aklını kullanıp bu durumdan sıyrılması ile mümkündür. Bu özgürleşmenin siyasal anlamda karşılığı ise ısrarla üzerinde durduğu bir bakış olan "genel irade" fikridir. Esasında genel irade ile tanımlamak istediği şey pozitif özgürlükçü bakış açısıyla dizayn edilmiş özgür bir yönetimin dayanması gereken ortak yönetim ruhu ve fikridir (Kaufman, 2003: 216).

Bu, özgürlüğün pozitif bakış açısının temel dayanağını teşkil eden ana prensibini oluşturmaktadır. Bu anlamda özgürlük insanın özünde yapılacak akıl aracılığıyla tanımlanmış bir "iyi"ye doğru yolculuk ve kendini gerçekleştirme eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgürlük, aydınlanmanın ruhuyla tutkulardan, hurafelerden, bağnazlıktan ve akıl yoksunluğundan kaçınıp akla ve kendine hâkim olmaya doğru içsel bir yolculuğun ifadesi olarak karşımıza çıkarak pozitif özgürlükte kendisini net bir şekilde ifade etmektedir. Dolayısıyla bu bağlamda özgürlüğün kelime olarak yorumlanması da özü gürleştirmek veya özün gürleşmesi olarak anlaşılmaktadır. Özün gürleşmesi ve özgürlüğün bireyin içsel donanımlarını rasyonalite etrafında geliştirmesi elbette aydınlanma içerisinde de çokça önemsenen eğitim ile doğrudan ilgilidir. Özellikle aydınlanma fikriyle beraber, eğitimin bireyin özgürlüğüne yönelik doğrudan bir ilişkinin irtibatla kurulmuştur. Bu daha sonra "okumak özgürleştirir" mottosunun da yaratılmasını sağlayacak olan irtibatın erken dönemdeki altyapısıdır. Zira eğitim, bireyin içsel gelişiminin en önemli parçası olarak görülmüş ve daha sonra da toplumların bireyin gelişimi için devletten en büyük pozitif talebi haline gelmiş durumdadır (Erdoğdu, 2017: 21-22). Daha bariz bir örnek Benjamin Constant'ta kendisini göstermektedir. Her ne kadar negatif özgürlükçü düşüncelere dayanak olacak düşünceler ortaya koymuş olsa da o, zamanın ruhundan bağımsız bir düşünür olmayarak özgürlük ve eğitim arasındaki ilişkiden bahsetmiştir. Constant, oy verme hakkına sahip olan insanın bağımsız, yani özgür olması gerektiğini, bunun ise ancak eğitimle olacağını düşünmüştür. Constant'ın düşüncelerindeki bağlam, tıpkı Antik Yunan'da yurttaş sayılmak için gereken özelliklere benzer özellikleri barındırır ve bunun eğitim ile sağlanacağı iddiasını taşımaktadır. Eğitimin özgürlükle ilişkisini ortaya koyması açısından Constant kendi zamanındaki pek çok düşünür gibi bu bağlamı görmezden gelmemiştir (Göze, 2020: 685-686).

Bu temel, özgür insan fikrinin antik dönem ve orta çağ boyunca içersediği anlamla da bağlantılı durumdadır. Özgürlük, bu dönemlerde her ne kadar demokratik biçimde ve yatay anlamda yaygınlığa sahip bir değer gibi görülmese de "özgür insan"ın kendisine has özellikleri var olduğu bir kabul durumundadır. Elbette bu özellikler ile sosyal tabaka arasında paralellik kendisini göstermektedir. Ancak soylu sınıftan insanların özgür insan durumuna gelebilmesi için bile belirli bir eğitimden geçme gerekliliği, özgürlük ve eğitim arasındaki pozitif özgürlükçü bağlamı ortaya koyacak nitelikte bir detaydır. "Liberal Arts" olarak isimlendirilen ve Latince "Artes Liberales" ismiyle eski dönemde de verilen eğitimin temelinde özgür insanın eğitimi ele alınmaktadır. Tıpkı pozitif özgürlüğün gerekleri gibi özgür, müreffeh ve muteber kişiliği sağlamanın yolu bu eğitimin alınmasıyla mümkün olur. Tolerans, irade sahibi olmak ve açık fikirlilik gibi erdem olarak kabul edilen nitelikler modern dönem öncesinde de özgürlüğün bir koşulu olarak görülmektedir. (Gökberk, 1993: 157). [4]

Eğitimin, pozitif özgürlükçü anlayışla özgürleşmenin bir aracı olarak görülmesinde amaç, Berlin'in benlik ile ifade ettiği tarzda bireyin rasyonel bir makul pozisyona doğru yol almasını sağlamaktır. Berlin, benliği ikili bir ayrıma tâbi tutarak pozitif özgürlüğün gerçekleşmesinin ve dolayısıyla özgürleşmenin imkanını, bireyin benliğinde yaptığı içsel bir yolculukla anlatmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Berlin, rasyonalite başta olmak üzere yüksek idealler peşinde olan tarafı yüksek benlik olarak tanımlarken, tutku, arzu ve ihtiraslı tarafı ise alçak benlik olarak ele almıştır. Pozitif özgürlüğün gerçekleşmesi de alçak benlikten sıyrılarak bireyin katalize olduğu düşünsel temeli yüksek benlikle buluşturarak özgürleşmenin sağlanması demektir. Dolayısıyla pozitif özgürlükçü anlayışa göre özgürlük, yüce ve yüksek ideallerle hareket eden yüksek benliğin, düşük ve bayağı amaçlara hizmet eden alçak benliğe hâkim olmasının bir ifadesidir (Berlin, 2008: 64-65).

---

4 Bu eğitimde, iki basamak olarak ele alınan dersler "trivium" ve "quadrivium" olarak sınıflandırılıp üçlü ve dörtlü dersler olarak verilmektedirler. Üçlü derste mantık, gramer ve retorik gibi temel dersler bulunurken, dörtlü basamakta ise aritmetik, geometri, müzik teorisi ve astronomi gibi daha dünyayı anlamayı amaçlayan dersler bulunmaktadır. Orta çağda skolastik felsefede sistemleşmiş, ancak "septem artes liberales" ismiyle antik döneme kadar dayanan tüm bu müfredatın temelinde ise "liberal" sıfatına özgü kişiyi, yani daha sonra özgür kişiyi ortaya koymak üzere bir amaç vardır. Bu müfredatın sonucunda insanın kazanımı bir tür erdemdir. Bilmenin erdemi aynı zamanda insanı özgür yapan erdem olarak karşımıza çıkacaktır (Gökberk, 1993:157).
Buna ek olarak eğitimin özgürleşme aracı olması fikri erken reformcu Hristiyan düşüncesinde de kendisini göstermektedir. İsa'nın kefaret ödeyerek öğrendiği, bildiği ve dolayısıyla özgürleştiği sürecin eğitim ile inananlar arasında da mümkün olması fikri İtalyan hümanist Salutati'de kendisini göstermektedir (Salutati, 2014: 532). Daha sonra, Peter Paul Vergerio gibi İtalyan protestan düşünürler, "Liberal Arts"ın değerini artıracak olan düşünceler ile gerçek inananın sorumluluğunun, aynı zamanda beşeri ilimlerle ilgilenmesini kapsadığını ifade ederek özgürlüğüne doğru yolculuk etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özgürlüğün beşeri ilimlere ve dünyaya dair eğitimle olacağı düşüncesiyle, klasik orta çağ sıralamasında politik ilimlere daha çok yer verecek şekilde yeniden sıralama yapmıştır (Vergerio, 2014: 536).

Politik bağlamda böylesi sonuçları doğurması hasebiyle pozitif özgürlüğün anlamsal karşılığında son kerte, onun negatif özgürlükteki gibi zorlamadan, engellemeden anlamındaki bir şeyden özgürlüğü değil; eğitime, sağlığa ve asgarî yaşam koşullarına dolayısıyla bireyin özgürleşmesine olanak sağlayacak her türlü imkâna yönelik, "freedom to" formülasyonu ile bir şeye özgürlüğe karşılık geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Berlin'in iki özgürlüğü karşılaştırırken kullandığı metotlardan birisi olan, iki anlamda özgürlüğün de cümleye kattığı anlamsal çerçeve, bu konuda pozitif özgürlüğün bir şeylerin sağlanması halinde özgür olunacağı iddiasını da ortaya koymaktadır (Berlin, 2008: 63).

Bir liberal olarak Berlin'in iki özgürlük ayrışmasındaki konumu da tarafgirce bir tutumdan olabildiğince uzaktır. Berlin, elbette insan hakları ve özgürlüğün temelini karakterize eden özelliklere sahip olduğundan dolayı amansız bir negatif özgürlük savunucusudur. Ancak pozitif özgürlük konusunda da pejoratif düşüncelere sahip fikirler sergilememiştir. Bununla beraber, kimi pozitif özgürlükçü düşüncelerin tamamen karşısında durmuştur. Dolayısıyla Berlin, yalnızca, bazı pozitif özgürlükçü düşüncelerin karşısında yer almıştır. Bu pozitif özgürlükçü düşüncelerin genel özelliği ise onun sağlayıcısının devlet olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Zira düşüncelerinin tamamında çoğulculuk teorisini ifade etmiş bir düşünür olarak Berlin, bireyin moral altyapısını ifade eden bir özgürlük modelini inşa etmesi için devletin görevlendirilmesini son derece yanlış bulmaktadır. Ona göre, monist dünya görüşü bireyler, kurumlar ve cemiyetler arasında kendisini gösterebilir ancak bu bakış açısının en tehlikeli olduğu yer olan devlete özgürlük için gerekli olan ideallerin neler olduğunu belirletmek, Berlin için hem özgürlüğe hem çoğulculuğa hem de demokrasiye karşı bir tehdit oluşturmaktadır (Çelik, 2010: 161-166).

Berlin, devlete görev yükleyen pozitif özgürlük anlayışlarının, yalnızca totaliter eğilimler sergilemesini değil, bu eğilimlerin özgürlük adına sergilenebilir olmasının mümkün olduğunu da ısrarla işaret etmiştir. Berlin, pozitif özgürlük düşüncesinin son derece medenice olduğunu, insanca bir yaşam için kişinin benliğinde yapacağı mücadelenin saygıyı hak ettiğini, ancak, buna rağmen kesin bir şekilde negatif özgürlükten daha çok istismara açık olduğunu ve manipüle edildiğini söylerken politik hayattan da örnekler verir. Onun gözünde asıl ayrım, pozitif özgürlüğe yüklenen anlamın ve negatif özgürlükle ilişkisinin, bir toplumun liberal ya da otoriter, demokrat ya da despot, seküler ya da teokratik, bireyci ya da kolektivist olacağını belirlemesidir. Zira totaliter, despot, teokratik ya da kolektivist özelliklere sahip pek çok baskıcı hükümetin bu iddia ile trajik siyasal süreçleri yaşattığını ifade

eden Berlin'e göre hepsi aynı iddia[5] ile baskıcılığını tesis etmiş ve objektif bir şekilde özgürlüğü ve plüralizmi ortadan kaldırmıştır. Bu iddianın belirli bir örneğini de dile getirmekten kaçınmayarak bariz bir şekilde ortaya koymaya çalışır (Berlin, 2016: 55).

Thomas Hill Green ve Pozitif Özgürlük

Thomas Hill Green(1836-1882) Oxford'da felsefe derlseri vermiş bir liberal olarak, liberal teorinin henüz sistematikleşme tecrübesi gösterdiği temelleri de sorgulamaktan geri kalmamıştır. Liberal gelenek içerisinde Hegelci ve en az onun kadar Kantçı etkilenimleri ile liberal siyaset teorisine idealist eleştirilerde bulunmuş ve teleolojik sorumluluklar yüklemiştir. Böylesi bir etkilenime sahip olmasına rağmen 19. yüzyılın ortasında felsefe profesörü olarak Green, her zaman liberal düşünce geleneğinin sınırları içerisinde kalmayı tercih etmiştir (Erdoğan, 2006: 52-53). Bununla beraber Green, kendi döneminde idealizmin önemli savunucularından biridir. Siyaset, ekonomi, hukuk ve topluma odaklanan görüşlerinde de bu temel kendisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O da, diğer idealist düşünürler gibi toplumun ve siyasetin bir amaçlılığa hizmet etmesi fikrine kesin bir şekilde katılmaktadır. Zira Green, liberal düşünce içerisinde bu amaçlılığın bir parçası olarak kolektif şuur ve özelde de devlete bakışı ile farklılaşmasını buradan kazanmıştır. İdealizmin yeni dönemdeki savunucuları arasında da liberal olarak en dikkat çeken isim yine Green'dir. Green'in idealizmin temellerinden şaşmadan, devleti de önemseyerek liberal düşünce içerisinde kalabilmesinin gerekçelerinden birisi de liberalizmin devletle ilişkisini sorgulayarak katkı yaptığı kanaati ile kendisini göstermektedir (Burns, 1984: 245).

Bu sorgulama, idealizmin sınırları içerisinde kalarak özgürlük fikri üzerinde durmakla hasıl olmuştur. Liberal özgürlük fikri Green ile beraber bir amaçlılığa hizmet etmesi gereken bir husus olarak dönüşmüştür. Bu amaçlılık pozitif özgürlükte daha önce ifade edilen erdemli, vicdanlı ya da toplumperver bir karakter sergileyebilir. Green de bu hususta bu değerlerden uzakta bir tavır göstermemiştir. Onun özgürlük tanımı, negatif karakterle yetinmeyip bu amaçlılığın bir ifadesi olarak pozitif bir anlamı üzerinde taşımakta olsa da elbette pozitif özgürlük Green ile beraber var olmamıştır. Pozitif özgürlüğün derin tarihsel gelişimi içerisinde Green idealist teleolojikliğini

5 Berlin'in özellikle romanlarında Orwell'ın çok iyi işlediğini düşündüğü bu iddiayı anlatmak için ifade ettiği bir örneği devlete dayanan pozitif özgürlükçü düşüncelerin neden tehlikeli olduğunu ve özgürlüğe katkıdan çok, zarar vereceğini anlamak açısından oldukça önemlidir. "Sizin hakikî duygularınızı ifade ediyorum, siz ne istediğinizi bildiğinizi sanabilirsiniz, fakat ben, Führer, biz, Parti Merkez Komitesi, sizi sizden daha iyi biliyoruz; eğer siz gerçek ihtiyaçlarınızı farketmiş olsaydınız, bizden onları isterdiniz, ama biz, siz onları istemeden size sağlıyoruz" (Berlin, 2016: 55).

ortaya çıkarırcasına bir ideal portre çizmiştir. Bu amaçlılığın liberal değerlerle uzlaşmış durumda olup olmadığı ise ayrıca bir tartışma konusudur. Zira özgürlük, Berlin'in daha önce ifade ettiği gibi diğer siyasî idealleri kapsayan bir çatı kavram olmaktan çok yalın anlamıyla özgürlüğü ifade eder. Öyle ki, bu değerler bazen özgürlükle karşıtlık içerisinde olabilir. Böylesi bir durumda toplumlar ve felsefeler özgürlüğe rağmen özgürlük tavrını sergilerler ve kelimenin gerçek manasındaki özgürlüğü, içi diğer siyasî ideallerle doldurulmuş olan özgürlük adına feda edebilirler (Berlin, 2008: 56-57).

Green, bu teleolojik tavrı ile özgürlüğün yalın anlamının içine diğer siyasî idealleri de katarak pozitif özgürlük sistemine derin bir iz bırakmıştır. Bu amaçlar Green'in özgürlük anlayışında da önemli bir noktayı ifade etmektedir. Green, böylesi bir temelle özgürlüğü klâsik tanımından farklı bir noktada bu amaçlılığa hizmet edecek şekilde tevil etmiştir. Gaus, onun özgürlüğünü ortaya koymak için kolaylık sağlayan alçak ve yüksek benlik terimleştirmesinin bu teleolojikliği içerdiğini ifade ederken, Green'in özgürlüğünün yüksek benlikle ilişkili olan bu amaçsallıkla bağlantılı olduğunu vurgulamak istemiştir. Dolayısıyla Green'in özgürlüğünü oluşturan yüksek benlik davranışları esasında onun idealist özgürlükçülüğünün bir ifadesi durumundadır (Gaus, 2016: 153).

Green'in idealist amaçsallığının içerisinde en büyük motivasyon kaynağı Hegelci bir tutumun sonucu olarak toplum ve devlettir. Onun diğer liberal düşünürlerden devlete bakışı ile ayrılmış durumda olması özgürlük fikrinde de klâsik liberal görüşten ayrılmasına sebep olmuştur. Zira Green'de devlet, liberal düşüncenin ekseri tutumundan farklı olarak araçsal bir fonksiyona değil, amaçsal bir değere sahip olmuştur. Dolayısıyla önemsediği bir kavram olarak özgürlük de ancak bu amacın hizmetinde olduğu müddetçe anlamlı ve manidar bir karşılığı üzerinde taşımaktadır. Onun negatif özgürlüğü yetersiz bulurken çareyi devletin de aktif rol aldığı pozitif özgürlükte bulmasının sebebi budur. Green, pozitif özgürlük konusunda çığır açıcı yaklaşımlarını bu noktada bu motivasyon kaynaklarından hareketle geliştirmiştir. Onun pozitif özgürlüğü daha önce gelişmekte olan pozitif özgürlükçü tutumdan tamamen farklıdır. O insanın alçak benlikçe yaptığı davranışlardan kurtularak özgürleşmenin yolunu devletten geçirmiştir. Daha önce pozitif özgürlüğün gelişiminde herhangi bir siyasal organizasyona yüklenmemiş olan sorumluluğu, Green yine idealist motivasyon kaynakları ile siyasal organizasyona devretmekte bir beis görmemiştir (Burns, 1984: 246).

Green'in pek çok alanda olduğu gibi pozitif özgürlük konusunda da Hegel'den oldukça etkilenmiş olmasında onun felsefesindeki devlet algısını siyasal boyun eğme düşüncesi olarak sistematikleştirip, bireylerdeki hak ve

özgürlük algısının ancak devlet organizasyonu ile mümkün olduğunu iddia etmesinin de payı oldukça büyüktür. Bu kapsamda Green, bireyin özgürlükle beraber ahlakı bile, devlet ön kabulüyle kavrayabileceklerini iddia etmekten de kaçınmamıştır (Green, 2015: 170-175). Bu kapsamda özgürlük bilinci olarak kabul edeceğimiz özgürlüğün tesisinin belli bir aygıta devredilmesi düşüncesi kendisini ortaya koymaktadır. Green, burada Hegel'in devlete atfettiği öneme benzer bir değeri tekrarlarken amacı birey için iyi olanın sağlanmasında bireyin yetersiz kalması durumunun giderilmesidir. Açıkça negatif özgürlükte ne yaptığını bilen ve rasyonel bir varlık olarak kabul edilen birey yerine, yeterli vasıflara sahip değilse ne yaptığı konusunda haberi olmayabilen bir birey fikrine karşı devleti işaret etmek, Green'in pozitif özgürlüğe yeni bir çehre kazandırmasını sağlamaktadır. Green'in bu yaklaşımı zaten köklerinde izlerinin olduğu üzere Rousseau'nun genel irade teorisine oldukça benzeyen bir yaklaşımı işaret etmektedir. Negatif özgürlükten farklı olarak Green ile beraber pozitif özgürlüğün bir başka özelliği ise özgürlüğe değerler yüklemesidir. Berlin'in ifade ettiği haliyle özgürlük, özgürlükten başka vicdan ya da ahlaklılık gibi anlamlara sahip değil, yalnızca özgürlüğü ifade etmektedir. Ancak Green, özgürlüğe kimi yüksek gördüğü değerleri yükleyerek pozitif özgürlüğün bugün kullanıldığı anlamını kazanmasına yardımcı olmuş, özgürlüğün içine diğer siyasî idealleri de sıkıştırarak bu ideallerin sağlanmaması halinde özgürlükten bahsedilemeyeceği düşüncesini kesin bir dille işlemiştir (Barry, 2018: 311-313).

Green'in bu katkısı, pozitif özgürlüğü negatif özgürlükten tam anlamıyla ayırmıştır. Neo liberal düşünürler arasında gösterilebilecek olan Hobson gibi düşünürler ise Green'in izinden giderek özgürlüğün gerçek tanımının pozitif anlayışta yattığını dile getirmiştir. Ona göre özgürlük için, negatif özgürlükte olduğu gibi devletin bireylerin alanından el çekmesi, yetersiz değil, hatta özgürlüğün önündeki en büyük engeldir. Zira özgürlük için bireylerin sosyal, iktisadî ve psikolojik yetersizliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Burada bu eksikliğin gidericisi elbette Green'in yol gösterdiği üzere devletten başka bir yapı değildir. Özgürlük için devletin belli anlamda bireylerin alanına müdâhil olması gerekmektedir. Daha sonra pozitif talepler olarak değerlendirilen eğitim, sağlık, barınma (genel olarak asgarî yaşam koşullarının sağlanması diyebileceğimiz) sağlanması zorunluluğu bu bakış açısıyla özgürlüğün gerekleri olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda sosyal adaletçi politikalarla aynı zamanda toplumun özgürleştirildiği iddiasının temel sebebi, sosyal adalet idealini özgürlüğün anlam sınırları içerisine katan pozitif özgürlükçü yorumlardır (Erdoğan, 2006: 54).

Green'in bu yeni özgürlük anlayışının, özgürlüğün klâsik liberal yorumu üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Klâsik liberal özgürlük düşüncesi

pozitif özgürlükle kavgalı değil, onu da içeren bir tutuma sahip ancak öncelikle negatif özgürlükçü perspektifin ön planda olduğu bir özgürlük düşüncesi iken pozitif özgürlüğün anlamı Green'in ifade ettiği tarzda devletle iltisaklı olmaktan daha çok çağdaş liberal değerlere bireyin yaşam tarzının uymuş olmasını ifade etmektedir. Ancak Green'in katkısı ile gelişen pozitif özgürlüğün içeriğinde bu uyumun devlet tarafından sağlanıyor olması, klâsik liberal özgürlük düşüncesinde pozitif özgürlükle arasında bir mesafe olmasına neden olmuştur (Gaus, 2016: 158).

Berlin'in ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla pozitif özgürlük klâsik liberal özgürlük düşüncesine ters ya da kesin bir biçimde uyuşmaz durumda değildir. Ancak aynı uyumu Green'in pozitif özgürlüğü için söylemek oldukça zordur. Zira Berlin, pozitif özgürlük gayesinin bireyler ve toplumlar için özgürlük adına olumlu ve erdemli olabileceğini belirttiği liberal tutumunda Green'in ifade ettiği tarzda bir pozitif özgürlük anlayışının oldukça tehlikeli olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Green'in kastı bir sü-i kast olmaktan çok hüsn-i kast olsa da bu kasıt tehlikeli bir noktanın temellerini atmak demek olacaktır (Berlin, 2008: 65).

Sonuç olarak Green'in pozitif özgürlük üzerine olan bu düşüncelerine, iki özgürlük kavramı üzerine derinlemesine incelemeler yapan Berlin'in karşı çıkışlarını Gaus üç ana başlıkta incelemiştir.6 Bunlardan en önemlisi Greenci pozitif özgürlüğün bireysel özgürlükleri tehdit ettiği iddiasıdır. Tanımlanmış ve idealist bir amaçsallığa hizmet eden Greenci pozitif özgürlük, paternalist bir devletin motivasyon kaynağı olmayı pekâlâ başarabilir. Bu noktada onun pozitif özgürlüğü tanımlanışı itibariyle negatif özgürlükler olan bireysel özgürlüklerle çatışık vaziyette bulunabilirler. Berlin ise, Green'in pozitif özgürlüğünü gayretli bir totaliterlik için yeterli bulmaktadır. Bunun yanı sıra onun pozitif özgürlüğü bireysel ve çoğulculuğu motive edecek unsurlardan ziyade, devletli ve kolektif bir bilinci ifade etmesi sebebiyle çoğulculuğu da tehdit edecek seviyede olabilmektedir. Burada ifade edilen benlik bölümlenmeleri de elitist bir tutumu içermektedir. Böylesi bir anlamda benliğin alçak ve yüksek ayrımı, liberal değer çoğulculuğuna aykırı bir söylemi içinde barındırmaktadır. Son olarak Gaus, Berlin'in bu tutumların genel olarak negatif özgürlüğe tehdit olduğu düşüncesini paylaşmaktadır. Bireysel özgürlükler ve değer

6 Gaus'un, Berlin tarafından karşı çıkılan pozitif özgürlük düşüncesine yönelik ifadelerini anlamak için topyekün bir pozitif özgürlük karşıtlığını düşünmemek ve bu noktalara değinmeden önce Berlin'in pozitif özgürlüğe ontolojik olarak karşı çıkmadığını, Green'inki başta olmak üzere devletli pozitif özgürlük düşüncelerine karşı çıktığını belirtmek gerekmektedir. Zira değer çoğulculuğu çalışmalarından hareketle Berlin pozitif özgürlüğü ve onun tanımlanmamış halini bireyin moral temeli olması sebebiyle önemser. Bu noktada o, pozitif özgürlüğü etik negatif özgürlüğü ise politik anlamda değerli bulmaktadır. Karşı çıktığı pozitif özgürlükçü tutumlar genellikle çoğulculuğu da riske edecek bir yaklaşım olan devletli pozitif özgürlüklerdir (Çelik, 2010: 166-173).

çoğulculuğunu göz ardı edebilen devletli pozitif özgürlüklerin, totaliter olma yolunda meyyal oluşu ile insanlığın büyük siyasal ve tarihsel tecrübeler sonucu elde ettiği negatif özgürlükleri de ortadan kaldırabilecek bir potansiyele sahip olması sebebiyle onları eleştirmektedir (Gaus, 2016: 159-162).

Sonuç

Tarihsel açıdan her devirde öneminin farkında olunan siyasî bir ideal olarak özgürlük, siyasal sistemler ve tarihsel tecrübelerden etkilenerek modern dönemdeki anlamını yakalamayı başarmıştır. Bu kapsamda özgürlüğün siyasal düşünce içerisindeki yeri yurttaşlık davranışlarını sergilemekle başlamış durumdadır. Bu, özgürlüğe politik bir varlık olabilme anlamını yüklemek demek olacaktır. Bu bağlamda özgürlük, antikiteden feodaliteye kadar politik toplumun bir parçası olmanın ifadesi durumundadır. Böyle bir anlam kökenine sahip olması onun modern dönemdeki iki karşıtlığını, negatif ve pozitif özgürlük yorumlarını besleyecek bir değerdir. Zira, politik davranabilmek için pozitif değerlerin bireyce kazanılmış olması durumu ve özgürlüğün politik değerlendirilmesinin negatif karakteri bu temelden beslenmiş durumdadır.

Ancak feodalite sonrası kurulan mutlakiyetlerden yola çıkarak özgürlüğün bugüne kadar ulaşan modern yorumunun oluşumu anlaşılabilir. Zira mutlakî yönetimler, daha önce bireye karşı sınırlandırılmamış alanların özgürlüğün konusu olabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda Hobbes'un özgürlüğün negatif yorumunu ifade etmesinin böylesi tecrübî bir karşılığı vardır. Mutlaki yönetimler gibi batı düşünce hayatındaki pek çok otoritenin ve sınırlandırıcı kurumun aydınlanma ile tekrar gözden geçirilmesi ise pozitif özgürlüğün felsefî temellendirmelerine imkân sağlamıştır. Aydınlanma ile rasyonalist felsefe, özgürlüğün de makul, içsel ve bireyce kavranabilecek tanımlarını yapma girişimindedir. Özellikle kıta aydınlanmacıları başta olmak üzere, pek çok aydınlanmacının ifade ettiği özgürlük, Hobbes'un çizgisini oluşturan adalı düşünürleri dışarıda bırakacak olursak, pozitif özgürlüğün temellerini atan bireyin iradesini güçlendirme amacındaki özgürlük mefhumudur.

Ancak bugün kavranılanın aksine iki özgürlük kavramı, böylesi farklı tarihsel ve felsefî geleneklerden geliyor olmasına rağmen Isaiah Berlin'in de ifade ettiği gibi ontolojik olarak bir karşıtlık içermek zorunda değildir. Ona göre, iki özgürlük anlayışı da pekâlâ uyum içerisinde ve senkronik bir şekilde varlığını devam ettirebilir durumdadır. Bu bağlamda Berlin, pozitif özgürlük ve negatif özgürlük arasında bir taraf tutmayarak her ikisinin de medenî bir toplum için oldukça önemli olduğunu vurgular. Elbette, bir liberal olarak negatif özgürlüğü önceliklilik açısından pozitif özgürlüğün üzerinde tutsa da

o, pozitif özgürlüğe pejoratif bakmamaktadır. Ancak karşı olduğu ve manipülasyona uğradığını düşündüğü pozitif özgürlükçü tutumlar da mevcuttur. Berlin'in karşı olduğu pozitif özgürlükçü tutumlar ona göre, iyi niyetli olsa da tehlikeli bir sapmadan ibarettir.

Böylesi bir anlam değişimine katkı yapan en önemli düşünür ise Oxford'un ünlü idealistlerinden Thomas Hill Green olmuştur. Green, pozitif özgürlüğün anlamını farklı bir noktaya taşımakta oldukça mahir bir tutum sergilemiştir. O, bir liberal olarak negatif özgürlüğün özgürlük için yeterli bir anlam dünyasına sahip olmadığını ifade etmekle kalmamış, pozitif özgürlüğün bireyin içsel yeterliliği anlamını genişleterek bu içsel gelişimin devlet tarafından toplum adına sağlanmasını talep etmiştir. Green, diğer liberal düşünürlerden farklı olarak özgürlüğün bireysel değil toplumsal olduğu iddiasını, Hegelci etkilenimi ile idealist teolololojisine sığdırmış ve bu toplumsal değerin mümkünlülüğünü devlet tarafından garanti altına almak istemiştir. Green'in pozitif özgürlüğü, modern özgürlük tartışmalarında bir dikotomiyi ifade eden negatif ve pozitif özgürlük ayrımının bugün sahip olduğu anlamı kazanmasına neden olmuştur. Berlin'e göre yanlış bir pozitif özgürlük tasavvuruna sahip olsa da Green bir liberaldir. Ancak tarafsız ve müsterih halini korumakla beraber Berlin, Green'in pozitif özgürlük anlayışının mutlak suretle, oldukça hayatî bir değere sahip olan negatif özgürlüğü tehdit ettiği kanaatindedir. Öyle ki, Green sonrası iki özgürlük anlayışı bir çatışmayı ve hatta ideolojik bir kapmlaşmanın bir enstrümanını ifade etmiş ve iki özgürlük kamplaşmanın müsebbibi olarak Green'i işaret etmiştir.

Kaynakça

Arendt, H. (1996). *Geçmişle gelecek arasında*. (çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.

Barry, N. (2018). *Modern siyaset teorisi*. (çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin). Ankara: Liberte Yayınları.

Beneton, P. (2016). *Muhafazakarlık*. (çev. Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berlin, I. (2008). İki özgürlük kavramı. *Kirpi ile tilki: Seçme makaleler* içinde. (s. 49-107) (çev. Mete Tunçay ve Zeynep Mertoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berlin, I. (2016). *Isaiah Berlin ile konuşmalar*. (söy. Ramin Jahanbegloo). (çev. Zeynel Abidin Kılınç). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Burns, E.M. (1984). Çağdaş siyasal düşünceler 1850-1950. (çev. Alâeddin Şenel). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Bülbül, K. (2019). *Siyaset bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.

Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Horner, C., Westacott, E. (2018). *Felsefe aracılığıyla d*üşünme. (çev. Ahmet Arslan). Ankara: Phoenix Yayınları.

Constant, B. (1988). *Political writings.* Cambridge: Cambridge University Press. Erişim adresi: www.phil.arts.cuhk.edu.hk/~phidept/TCIVP/Zoeller/Zoeller_Const antReadings.pdf.

Çapan, A. (2015). *Isaiah Berlin: İki özgürlük arasında.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Çelik, Ö. (2010). Isaiah Berlin'in pozitif özgürlük kavramı ve eleştirdiği pozitif özgürlükçü yaklaşımlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt 12, Sayı 3, 159-186.

Dewey, J. (1987). Özgürlük ve kültür, (çev. Vedat Günyol). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erdoğan, M. (2006). *Aydınlanma, modernlik ve liberalizm.* Ankara: Orion Yayınevi.

Erdoğdu, A. T. (2017). Özgürlükten k*urtulmak*. İstanbul: Rumuz Yayınevi.

Gaus, G.F. (2016). *Siyaset kavramları ve siyaset kuramları*. (çev. Nihal Akdere) Ankara: Phoenix Yayınları.

Gökberk, M. (1993). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göze, A. (2020). *Siyasal düşünceler ve y*önetimler, İstanbul: Beta Yayınları.

Green, T. H. (2015). Siyasal boyun eğme yükümünün ilkeleri üstüne dersler'den seçme parçalar. (çev. Oğuz Onaran). Mete Tunçay (Ed.). *Batı'da siyasal düşünceler tarihi - seçilmiş yazılar yakın çağ* içinde. (s. 169-204). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hayek, F. A. (2017) Liberalizm. (çev. Ünsal Çetin). Cennet Uslu (ed.). *Liberalizm el kitabı* içinde. (s. 19-63). Ankara: Liberte Yayınları.

Hayek, F. A. (2013). Özgürlüğün anayasası. (çev. Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: Big Bang Yayınları.

Hobbes, T. (2020). *Leviathan* (çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kalkan, B. (2017). Demokrasinin liberteryen eleştirisinin eleştirisi: Caplan ve Brennan örneği *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı 86, Bahar, 7-22.

Kant, I. (2015). *Seçilmiş yazılar*. (çev. Nejat Bozkurt). Bursa: Sentez Yayınları.

Kaufmann, M. (2013). *Aydınlanmış anarşi: Siyaset felsefesine giriş*. (çev. Yakup Coşar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MacCallum, G. C. J. (1967). Negative and positive freedom. *The Philosophical Review*, Volume 76, 312-334. Erişim adresi: www.jstor.org/stable/2183622.

Minogue, K. (2017). *Siyaset: Kısa bir giriş*. (çev. Ünal Gündoğan).Ankara: Liberte Yayınları.

Öztürk, A. (2015). Hobbes'tan Berlin'e negatif özgürlük düşüncesi ve Berlin'in agnostik liberalizmi. Hilal Onur İnce (Ed.). *Günümüzde yeni siyasal yaklaşımlar II* içinde (s.102-138). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Reader, L. C. (2020). Edmund Burke ve F. A. Hayek'in liberalizmi & muhafazakarlığı: eleştirel bir mukayese (çev. Fatih Duman) Fatih Duman (Ed.). *Muhafazakarlık okumaları* içinde (s.285-308). Ankara: Kadim Yayınları.

Salutati, C. (2014). Pellegrino Zambeccari'ye mektuplar. Alev Alatlı (Ed.). *Batı'ya yön veren metinler II* içinde (s.532). İstanbul: Alfa Yayınları.

Skinner, Q. (2018). *Liberalizmden önce özgürlük*. (çev. Kemal Özdil). İstanbul: Islık Yayınları.

Tubbs, N. (2017). *Batı felsefesi tarihi*. (çev. Doğan Barış Kılınç). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Vergerio, P. P. (2014). Carraralı Ubertinus'a mektuplar. Alev Alatlı (Ed.). *Batı'ya yön veren metinler II* içinde (s.533-540). İstanbul: Alfa Yayınları.

Yayla, A. (1992). *Liberalizm*. Ankara: Turhan Kitabevi.